

In deze rubriek worden zowel methodologieboeken besproken als onderzoeksrapportages, bij voorkeur van Nederlandstalige auteurs. Auteurs krijgen de gelegenheid om op de recensie te reageren. Op de website www.kwalon.nl worden regelmatig boeken ter recensie aangeboden. Wie een boek wil bespreken (al dan niet uit dat aanbod) kan zich richten tot redacteur Friso Coumou: friso@coumou.eu.

Verhalen en dialoog als methode

Jasmijn Rana

Abma, T.A. & Widdershoven, G.A.M. *Responsieve methodologie. Interactief onderzoek in de praktijk*. Den Haag: Uitgeverij LEMMA, 2006, 185 pagina's, ISBN 978-90-5931-477-1, € 20,00.

Volgens Abma en Widdershoven wordt onze huidige samenleving door een onderhandelingscultuur gedomineerd. Dokters en onderwijzers worden niet meer vanzelfsprekend als deskundigen beschouwd. Ook wetenschappers worden niet zomaar als autoriteit geaccepteerd. Mensen hechten in het dagelijkse leven steeds meer waarde aan ervaringskennis en persoonlijke verhalen.

Een gevolg hiervan is, zo stellen de auteurs, dat wetenschappelijke bevindingen met moeite in beleidsplannen verwerkt worden, en dat belanghebbenden uiteindelijk minder van wetenschappelijke inzichten profiteren dan wetenschappers beogen. Ervaringskennis en persoonlijke verhalen zouden daarom ook in wetenschappelijk onderzoek en beleidsvorming een plaats moeten krijgen. Communicatie met – en participatie van – belanghebbenden zou de kwaliteit en toepasbaarheid van onderzoek verbeteren. Dit betekent dat een wetenschappelijk onderzoeker meer interactief te werk moet gaan. Abma en Widdershoven willen met dit inleidende methodologieboek voor studenten en beginnende onderzoekers de basisprincipes van een interactieve werkwijze uiteenzetten.

Een responsieve werkwijze kent als grondslag dat er niet één werkelijkheid is, maar dat diverse actoren op verschillende momenten meerdere werkelijkheden construeren. Het doel van deze werkwijze is dan ook niet om algemene wetmatigheden op te sporen, maar om inzicht te geven in juist de eigenaardigheden van de onderzochte praktijk. Door belanghebbenden een stem te geven in het onderzoek worden kennisleemtes opgevuld. Daarnaast zouden de bevindingen van onderzoek eerder worden geaccepteerd omdat men zich er op deze manier persoonlijk bij betrokken voelt.

Twee kernconcepten in responsieve methodologie zijn verhaal en dialoog. Deze vormen het fundament van de onderzoeksmethodiek. De dialoog, door de auteurs gedefinieerd als 'een gesprek dat het karakter heeft van een gezamenlijk leerproces', is volgens de responsieve werkwijze een passende manier om kennis te verwerven (p. 83). Door te praten over persoonlijke ervaringen en meningen te delen leren mensen hun situatie

beter te begrijpen en kunnen inzichten van anderen nieuw licht op de situatie doen schijnen. In de responsieve werkwijze wordt ook veel aandacht besteed aan het belang van verhalen. Verhalen spelen in het dagelijks leven een belangrijke rol. Mensen vertellen verhalen om situaties begrijpelijk te maken, maar ook om het gedrag van anderen te beïnvloeden. Verhalen vertellen is namelijk een sociaal proces waarbij altijd meerdere mensen betrokken zijn. Deze twee kernconcepten, verhaal en dialoog, nemen in de interactie een belangrijke plaats in, en daardoor ook in de interactieve werkwijze.

Studenten sociale wetenschappen krijgen wel te horen dat dit in kwalitatief onderzoek van belang is, maar leren onvoldoende hoe ze dit in de onderzoekspraktijk moeten toepassen. Als student sociale wetenschappen heb ik dat aan den lijve ondervonden. Voor een onderzoek naar identiteitsvorming bij Marokkaanse vrouwen heb ik veel gebruikgemaakt van verhalen. Ik was van mening dat ongestructureerde interviews waarbij persoonlijke ervaringen werden verzameld meer nuttige informatie zouden opleveren dan gestructureerde interviews. Dit had in mijn geval onder andere te maken met de onderzoekspopulatie: Marokkaanse vrouwen profileren zich vaak en graag als bescheiden, waardoor ze in een gestructureerd interview vaak kortaf antwoorden en geen persoonlijke zaken willen bespreken. In een informele setting waarin zij zelf bepalen wat ze wel en niet vertellen, was het veel makkelijker om gevoelige kwesties te bespreken. Als beginnend onderzoeker had ik echter moeite om de regie in handen te houden en wist ik niet wat ik verder met het verhaal aan moest. *Responsieve methodologie* geeft aan hoe de concepten verhaal en dialoog in de praktijk gebruikt kunnen worden. Een van de uiteengezette responsieve methoden is een verhalenworkshop. Daarbij vragen onderzoekers aan belanghebbenden verhalen te vertellen over persoonlijke ervaringen die op het onderzoeksgebied van belang zijn, waarna een dialoog plaatsvindt. Abma en Widdershoven hebben voor deze methode een stappenplan opgesteld (p. 57). Hierin worden ten eerste sociale condities gecreëerd voor het organiseren van een verhalenworkshop door vertrouwen en enthousiasme te kweken bij de informanten. Dat gebeurt via informele gesprekken waarin de onderzoeker twijfels en bezwaren bespreekbaar maakt en in gaat op de ideeën van de betrokkenen. Vervolgens inventariseert de onderzoeker de verhalen en ten slotte vindt er een dialoog plaats tussen de betrokkenen met gelijkgerichte belangen en tussen betrokkenen met uiteenlopende belangen. In een overzichtelijke tabel is opgenomen welke activiteiten moeten plaatsvinden en hoe men op de setting en interviewstijl moet letten. De auteurs wijzen vooral op een 'veilige sfeer' en een 'conversatieachtige interviewstijl' en geven aan wanneer de onderzoeker moet doorvragen en wanneer juist niet. De tabel is erg handig, maar wordt tenietgedaan door de te lange en gedetailleerde toelichting daarvan door de auteurs.

Responsieve methodologie geeft in het algemeen een duidelijke beschrijving van regels voor interactief onderzoek. Studenten en onderzoekers die nog nooit van een dergelijke werkwijze hebben gehoord, hebben hiermee een basis om het veld mee in te gaan. De werkwijze is heel duidelijk en overzichtelijk uitgelegd, waardoor je meteen kan voorstellen hoe het in de praktijk wordt gebruikt. Hoewel de kernbegrippen zoals communicatie en interactie als vanzelfsprekend zullen klinken voor veel sociale wetenschappers, zal de manier

waarop Abma en Widdershoven het proces uiteenzetten voor velen toch een eye-opener zijn. Dit komt vooral door de op de praktijk gerichte methode, waardoor je niet alleen het belang van interactie inziet, maar ook leert hoe je een interactief onderzoek aanpakt. De schrijfstijl is wat mij betreft te eenvoudig. Zowel WO- als HBO-studenten zullen het idee hebben een boek te lezen voor middelbare scholieren. Er is vermoeiend veel herhaling in het boek. Zo wordt in de slotbeschouwing de term *member check* uitgelegd, terwijl dat eerder al gebeurde en de term ook in de begrippenlijst staat. Daarnaast nodigen de reflexieve vragen na elk hoofdstuk niet uit om daadwerkelijk te beantwoorden. Sommige vragen zijn niet eens reflexief, maar vragen om antwoorden die letterlijk uit de tekst te halen zijn ('Wat is een gevalstudie?', p. 149). Andere vragen blijven hangen op het niveau 'voordelen en nadelen benoemen'.

In het nawoord beweren de auteurs dat een responsieve methodologie toepasbaar is binnen alle velden en disciplines. Zij maken hierin geen onderscheid tussen kwalitatief of kwantitatief onderzoek, alfa- of bètadisciplines. Toch komen de voorbeelden die zij nu aanhalen allemaal voort uit dezelfde hoek, namelijk beleidskwesties die kwalitatief onderzocht moesten worden (in de psychiatrie, de gemeente Rotterdam en Schiphol). Het zou interessant zijn om na te gaan in hoeverre de responsieve methode benut zou kunnen worden in onderzoek dat niet direct voor beleidsvorming bestemd is (zoals veel bètadisciplines) of kwantitatieve data bevat (zoals bijvoorbeeld demografisch onderzoek).

Zoals de auteurs zelf al aangeven bestond er nog geen goed boek op het terrein van responsieve methodologie. Zonder de vragen en de vele herhalingen zou dit boek een degelijk handboek voor studenten en beginnende onderzoekers zijn. Met name de sociale wetenschappen kunnen een dergelijk boek zeker goed gebruiken.

Repliek

Tineke Abma en Guy Widdershoven

Beste Jasmijn,

Dank voor je recensie van *Responsieve methodologie*. Je hebt ons werk zorgvuldig gelezen, en toegepast in je onderzoek naar identiteitsvorming onder Marokkaanse vrouwen. Vooral het werken met verhalen sprak je aan.

Ans Pieters, HBO-studente ecologische pedagogiek, vond juist de dialoog tussen belanghebbenden aansprekend. Zij gebruikte de benadering om het fusieproces tussen twee speciale basisscholen vanuit meerdere perspectieven in kaart te brengen, en de betrokkenen (kinderen, leerkrachten, directeuren en andere medewerkers) met elkaar in gesprek te brengen. De issues die speelden, waren het schoolplein (kinderen vonden het te saai,